

MAANDBLAD VAN „OUD-UTRECHT”

VEREENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN
DE KENNIS DER GESCHIEDENIS VAN UTRECHT EN OMSTREKEN

1 AUGUSTUS
1942

ONDER REDACTIE VAN:
G. A. EVERS

17^e JAARGANG
N° 8

UITGAVE DER VEREENIGING. ADRES: VAN SPEIJKSTRAAT 20

DE GEREFORMEERDHEID VAN HET GEREFORMEERD BURGERWEESHUIS.

Met „hervormd” wekt het woord „gereformeerd” doorgaans gedachten aan iets van kerkelijken aard. Men komt daardoor bij de benaming „Gereformeerd Weeshuis” gemakkelijk, (maar ten onrechte), tot de voorstelling dat de beschermelingen van deze instelling tot de Gereformeerde Kerk behooren, zooals b.v. geschiedde in dit Maandblad 1934, blz. 78, waar over de utrechtse „gereformeerde weezen” gesproken werd. In werkelijkheid heeft de benaming niets met een kerkelijke richting te maken.

In 1491 stichtte de domthesaurier Evert van Zoudenbalch op den hoek van Achter Clarenburg en het St. Catharijneveld (het tegenwoordige Vreeburg) een weeshuis, gewijd aan de om haar vrome liefdadigheid vereerde landgravin van Thüringen, St. Elisabeth. Dit *St. Elisabeths-weeshuis* — waar de Elisabethstraat aan herinnert en waarvan twee bewaard gebleven poortjes onlangs tegen verdere schennis en ondergang beschermd zijn door overbrenging naar andere plaatsen in de stad — werd reeds in de 16de eeuw gemakshalve dikwijls aangeduid als het *Weeshuis*, tout court.

Bij de Hervorming werd ook het „Weeshuys gereformeert” (Raadsresolutie 7 Maart 1580), zonder dat deze incidenteel gebruikte term een verandering in den naam van de instelling teweeg bracht. In 1582 verzochten en verkregen de huismeesters van het Weeshuis, „also de weeskynderen dagelicx vermeerderen ende dat het weeshuys te eng ende benout is om deselve kynderen te logeren”, van het stadsbestuur (Raadsresolutie 9 Februari 1582) beschikking en eigendom van het Regulierenconvent aan de Oudegracht, dat zoo juist geseculariseerd was, en in 1586 alle goederen van het klooster bovendien.

Eeuwen gaan voorbij, en dan opeens staat boven de rekening van 1759 een nieuwe naam: het *Burgerweeshuis*, zonder dat in de notulen van het gesticht een besluit wordt aangetroffen, dat deze verandering verklaarde of voorschreef. Echter werd daarmee slechts een feitelijke toestand vastgelegd. Sedert Vroedschapsresolutie van 22 Februari 1740 immers mochten geen kin-

deren in het weeshuis worden opgenomen, tenzij de overleden ouders minstens twintig jaren burger van Utrecht waren geweest. Weezen van ouders, die het burgerrecht korter bezeten hadden, werden in het Ambachtskinderhuis opgenomen, evenals kinderen, die door hun ouders verlaten waren. Hier had soortgelijke selectie en bevoorrechtiging plaats als die elders een „Grootburger-Weeshuis” (Kampen) of een „Oudburgeren-Gasthuis” (Nijmegen) in het leven riepen.

Een kleine veertig jaren bleef de naam Burgerweeshuis in gebruik. Dan is de Patriottentijd daar, roerige tijd, waarin menig bordje verhangen werd, wat den tijdgenoot vermoedelijk meer beroerd heeft, in welken zin dan ook, dan ons, die dat bedrijf op historischen afstand beschouwen. Overall nieuwe functionarissen, in wezen weinig verandering. Zoo werden ook de regenten van het Burgerweeshuis op 2 September 1796 door het stedelijk bestuur, met een beroep op „de oppermagt des volks” en andere toen actueele leuzen afgezet, tegelijk met den binnenvader Jan Christoffel Pelletier, „gehaat om zijn anti-patriottische gevoelens”, zooals een der patriottisch-gezinde rapporteurs aan den Raad schreef. Den 13den October werden nieuwe regenten benoemd, waarmede de omvorming, de reformatie van het weeshuis, op een nieuw reglement na, dat op den 27sten November vastgesteld werd, tot stand was gekomen. Boven het verslag van de eerste vergadering van het nieuwe college, van 16 October 1796, staat dan voor het eerst het opschrift: „Notulen van Regenten van het gereformeed Burgerweeshuis”. En deze naam is gangbaar gebleven, ook nadat het weeshuis in 1926 van de Oudegracht naar de Nieuwegracht is overgebracht.

De naam Gereformeed Burgerweeshuis slaat dus niet op eenige kerkelijke, maar op een, thans historisch geworden, *politieke* richting, op het feit, dat in 1796 het bestuur van het weeshuis van buiten af in patriottischen geest werd omgezet, hervormd, gereformeed.

Dat intusschen de naam zelfs voor tijdgenooten misleidend was, bleek reeds in 1799, toen naar aanleiding van een schrijven van den Agent der Nationale opvoeding over de stedelijke „letterkundige instituten”, waaronder ook de „school van het gereformeed Burgerweeshuis” gerekend werd, een commissie uit het Gemeentebestuur al wijzen moest op de onjuiste opvatting, „dat dit zoogenaamde Burgerweeshuis zoude zijn een gesticht op en van-zichzelven bestaande, en privaatelijk toebehoorende aan de gereformeede gemeente dezer stad, met uitsluiting van alle anderen” (Notulen Intermediair gemeentebestuur 5 Augustus 1799).

Zoo liggen in de verschillende namen, die het Weeshuis gedragen heeft, eenige phasen van zijn geschiedenis weerspiegeld.

UTRECHTSCH E UITVINDERS.

(Voortzetting van blz. 45).

Onder de 952 octrooi-aanvragen, die hier te lande gedurende bijna drie eeuwen aan de autoriteiten ter beoordeeling zijn voorgelegd, komen er slechts drie voor, die op muziekinstrumenten betrekking hebben en het is merkwaardig, dat deze aanvragen alle drie uit Utrecht afkomstig zijn.

Den 2den Januari 1599 werd naar aanleiding van het request van *Dirk Pietersz. de Swart* van Utrecht, *Claas Bartholomeus* van Rotterdam en *Jan Willems* van Leiden, loodgieters, waarin zij octrooi verzochten, om dun lood te gieten, zooals zij hadden uitgevonden, door de Staten-generaal besloten, dat er eenige tingieters of andere meesters, die er verstand van hadden, over gehoord zouden worden, of het een nieuwe uitvinding was, om er daarna een beslissing over te nemen ¹⁾. De uitkomst van dit onderzoek schijnt niet bevredigend te zijn geweest, want het gevraagde octrooi is blijkbaar niet verleend.

De Swart was in dien tijd orgelmaker, doch zal zich ook wel met het loodgietersbedrijf hebben bezig gehouden. Hij was, volgens dr. *Vente* ²⁾, een zoon van *Peter Jansz.* uit Montfoort, die zich te Utrecht als orgelmaker gevestigd had en hier in de tweede helft der 16de eeuw werkzaam was. Aangenomen mag dus worden, dat *Dirks* nieuwe manier om dun lood te gieten niet alleen voor het maken van looden buizen, doch vooral ook voor de vervaardiging van orgelpijpen van belang werd geacht.

Uit de door *Dr. Vente* aangehaalde archivalia blijkt, dat *Dirk Pietersz. de Swart* aan de orgels in de *St. Pieterskerk* te Woerden (1599), de *St. Laurenskerk* te Rotterdam (1599), de *St. Janskerk* te Gouda (1601) en de *St. Geerte-* (1599), de *St. Nicolaas-* (1603) en de *St. Jacobskerk* (1609) te Utrecht heeft gewerkt. In 1603 en 1609 werkte hij met den Utrechtschen orgelmaker *Jacob Jansz. (du Lin)* samen.

De Swart woonde aan de zuidzijde der *Boterstraat* op den hoek van het voormalige (E) *Looyensteegje*, de bij den bouw van het nieuwe *Eloyengasthuis* in 1644 afgesloten doorgang van de *Boterstraat* naar de *Vischerssteeg*. Bij dat pand, thans nr. 20, behoorden 5 kamers, misschien tot werkplaats ingerichte kleine woningen, en een loods, die op het door de (E) *Looyensteeg*, de *Holle Bilt* en de *Galecoppersteeg* begrensde terrein waren gelegen. Vermoedelijk is dit perceel in Augustus 1607 het eigendom van *De Swart* geworden.

Het is den orgelmaker niet voor den wind gegaan, zooals uit herhaalde geldleeningen valt op te maken. Hij was dan ook gedwongen zijne eigendommen steeds zwaarder te verpanden (transportregisters 1607, II, 118; 1611, II, 158; 1612, I, 129; 1613, II, 262; 1614, I, 240; 1615, I, 181, 183, 215).

In een hypotheekacte van den 6den April 1615 wordt hij nog als orgelmaker aangeduid, doch na dien tijd wordt hij niet meer als zoodanig genoemd. Zeven jaar later gelukte het hem een nieuwen werkkring en daardoor een meer vast bestaan te vinden, en werd De Swart, die toen omstreeks vijftig jaar oud geweest moet zijn, als deurwaarder van de „camere der ed. mo. heeren Staten slants van Utrecht” aangesteld. Den 30sten September 1624, toen hij „met sieckte ende crankheyt” bezocht was, richtte hij ter wille zijner vrouw en vijf kinderen, „die anders niet en hebben om van te leven”, het ootmoedig verzoek tot de Staten van Utrecht, om zijn eenigen zoon als opvolger in het deurwaardersambt aan te wijzen, wanneer hij mocht komen te sterven. Ruim twee jaar daarna, den 20sten November 1626, overleed Dirck Pietersz. en werd zijn negentienjarige zoon Jacob Dircksz., zooals de Staten hadden toegezegd „ten prouffeyte van sijn moeder ende susters” als provinciaal deurwaarder benoemd.

Zijn vrouw, Cornelia de Hondt, overleefde hem bijna drie-entwintig jaar en werd den 28sten Mei 1649 ten grave gedragen. Evenals haar echtgenoot werd ze van hunne woning aan de (Munster) Trans uit begraven, in het familiegraf in „Jeruzalem”, dat was de kapel van het Hieronymusklooster, ter plaatse van de tegenwoordige Remonstrantsche kerk aan de Kromme Nieuwe gracht, bijgezet en als een gezeten burgeres door de Domklokken overluid.

In 1626, den 18den Februari, verleenden de Staten-generaal aan „*Pieter Pampes*, jegenwoordich wonende tot Utrecht”, een zesjarig octrooi voor automatisch spelende orgels en clavecimbels. Het waren „orgels, positiven, ende clavecimbaels, in dier voegen dat deselve alleen, sonder toedoen off behulp van yemanden spelen allerhande musicstucken, gesangen, ende gedichten”. 't Is jammer, dat van dezen uitvinder der pianola verder elk spoor ontbreekt.

Een andere Utrechenaar, die de muziekliefhebbers gelukkig heeft willen maken, was „*Estienne Payen*, woonende tot Utrecht”, die den vijftienden Mei 1676 een octrooi van vijftien jaar verwierf voor een „musicael instrument t'welck lange jaren bij veele vermaerde meesters in alle landen was gesocht, dogh noyt in soodanige perfectie gevonden” was. Elke verdere beschrijving van dat bijzondere instrument ontbreekt. Blijkbaar heeft Payen verzuimd de voorgeschreven „attache” der provincie aan te vragen en het instrument binnen een jaar na de octrooi-verleening in praktijk te brengen, zoodat de samenleving ook van dit wonderwerk verstoken is gebleven.

Payen moet een veelzijdig man geweest zijn, want drie dagen later werd hem op overeenkomstige voorwaarden octrooi verleend voor een „lichte ende gemackelycke coetse, calesse en wagen, met een radt, voerende vier menschen van binnens, oock

bequaem tot een bagagie off leger wagen (geene wagen sporen subject sijnde), wordende getrocken door een paert, sijnde mede seer commodieus tot een postwagen als anders". Het is evenmin gebleken, dat het nageslacht het belang dezer uitvinding naar waarde heeft kunnen schatten.

(Wordt voortgezet).

E.

1) Resolutiën der Staten-generaal van 1576 tot 1609. Bewerkt door N. Japikse. Dl. X. 's Gravenhage, 1930. 4°. Blz. 821.

2) M. A. Vente, Bouwstoffen tot de geschiedenis van het Nederlandse orgel in de 16de eeuw. (Proefschrift rijksuniversiteit Utrecht). Amsterdam, 1942. 8°. Blz. 78 en 80.

3) T. z pl. Blz. 127, 160—161, 168—170, 172 en 174.

KLEINE MEDEDEELINGEN.

Georgius Macropedius. — De heer H. Kuyper schreef in *Brabantia nostra* (VII-1942, blz. 139—142, 160—162 en 176—169) een verhandeling over „de Brabantsche humanist Georgius Macropedius”, waarvan het eerste stuk voornamelijk diens leven, het tweede en derde diens dramatische poezie, beschrijft.

Joris van Lanckvelt, zooals zijn naam oorspronkelijk luidde, werd in 1475 te Gemert geboren. Reeds vroeg bezocht hij de school van de broeders des gemeenen levens te 's Hertogenbosch, welke, vrijer van geest dan de gewone kloosterscholen, een goeden bodem vormde voor humanistische denkbeelden. In 1502 trad M. zelf in de broederschap, en werd, na de Leuvensche hoogeschool bezocht te hebben, tot rector van de Bossche school der broeders aangesteld. In het begin der 16de eeuw ging hij in dezelfde functie naar Luik, vervolgens nam hij het rectoraat der Hieronymusschool te Utrecht over, waar hij van vóór 1537 tot in 1553 werkzaam geweest moet zijn, zooals uit de voorreden van eenige zijner stukken blijkt. Ten slotte is hij naar 's Hertogenbosch terug gekeerd, waar hij in 1558 overleed.

Groote studiereizen heeft hij nooit gemaakt. Hij was een beroemd man en een goed docent met liefde voor zijne leerlingen, verstond Grieksch, Latijn en Chaldeeusch en was bedreven in de wiskunde. Tevens muntte hij uit door godsvrucht, wijsheid en nederigheid, doch werd soms toch nog als katholiek verdacht gemaakt.

Macropedius gaf verschillende leerboeken uit over Grieksche en Latijnsche grammatica, syntaxis, prosodie, logica, rhetorica, zelfs over theologie en astronomie. Verder schreef hij 12 comedies en tragedies; vijf ervan zijn comediae, zeven school- of gewijde drama's. Als dramaturg bezet Macropedius wel de voornaamste plaats onder zijne tijdgenooten. Weliswaar, zegt de schr., overtreft zijn klassieke voorbeeld, Terentius, hem in intrigue, stijl, versificatie en vlotheid van dictie, doch gezien tegen den achtergrond van zijn tijd en omgeving, treft het terstond dat hij de oudheid wist te doen herleven en daarvoor belangstelling te wekken, zonder zelfs maar een enkele maal te vervallen tot copieeren. Hij werkte met volledig behoud zijner zelfstandigheid.

In het tweede stuk bespreekt drs. K. de katholiciteit van M., waaraan

naar zijne meening niet getwijfeld mag worden, het aantal der door M. geschreven tooneelstukken, dat door sommigen ten onrechte op 15 werd gesteld, en het invoeren van nieuwe types in die stukken: de rollen der priesters en die hunner tegenstanders, de duivels.

Het slotstuk behandelt den dialoog der comedies en het koor, dat de verschillende acten afsluit. Ieder der optredende dramatis personae spreekt en handelt volgens zijn eigen geaardheid. Het gevolg hiervan is, dat alle preutschheid vermeden wordt en hij derhalve ruwe of platte uitdrukkingen laat zeggen, waar deze het karakter zijner personen typeeren. Daarnaast wordt gekuischte en zelfs plechtige taal gebezigd, waar deze door de waardigheid van den spreker vereischt wordt. De dialoog is levendig en vol afwisseling en is in sterk contrast met de eentonigheid en onbenulligheid van vele dramaturgen uit dien tijd. De schr. meent, dat het zingen, het koor, aan het einde der bedrijven overgenomen is uit het geestelijk drama en dat aan den zang in de schoolcomedies den vorm en de plaats der reizangen van het Latijnsche drama is gegeven.

Uit het duister van onkunde, onbeschaafdheid en verwatenheid, die de meeste der schier ontelbare schooldrama's uit zijne omgeving kenmerken, besluit de schr., treedt ons de dichter Macropedius tegemoet met het lichtend aureool van wetenschap, hooge beschaving en ware begaafdheid.

E.

Abram Booth. — Onder den titel „Een dienaar der Oost-Indische compagnie te Londen in 1629” heeft de heer A. Merens het „*Journal van Abram Booth en zijn descriptie van*

Engelandt” uitgegeven, ingeleid en toegelicht. ('s Gravenhage, 1942. 276 blzn., met portrn., pltn., krtn. en facs. 8°.). De heer Merens is een nazaat van Jans Martens. Merens (1574—1642), die ook deel uitmaakte van de deputatie, die de Nederlandsche Oost-Indische compagnie in 1629 naar Londen afvaardigde, om daar verschillende kwesties met vertegenwoordigers der Engelsche Oost-Indische compagnie te regelen. Abram Booth was secretaris van dat gezantschap, en verbleef van den 28sten Februari 1629 tot den 17den Juni 1630 in Engeland.

Stammende uit een bekend Dordtsch geslacht, werd Abram in 1606 als zoon van Mr. Everard Booth, predikant, en van Alid Ruysch te Utrecht geboren. Hij verloor zijn vader reeds in 1610 en zijne moeder in 1616 en is daarna vermoedelijk onder toezicht van zijn oom Adriaen, die wachtmeester (commandant der wacht en opzichter van poorten en wallen) en boekverkooper te Utrecht was, opgevoed. Zijn broer Cornelis studeerde aan de Leidsche hoogeschool, werd spoedig schepen, later burgemeester van Utrecht en was bovendien bibliothecaris der Utrechtsche akademie-boekerij (1638—1678) en woonde toen in de naar hem genoemde Boothstraat. 't Is niet bekend, dat ook Abram een academische opleiding heeft genoten, maar wel blijkt uit zijne nagelaten werken, dat hij een grondige kennis van de letteren had verworven, en wellicht ook in de wijsbegeerte en rechten was onderwezen. Evenals zijn broer was hij tevens een kundig genealoog en knap heraldicus.

Reeds op 20-jarigen leeftijd werd hij, denkelijk als adjunct van den secretaris, toegevoegd aan de am-

bassade, afgezonden door de staten-generaal ter bevordering van het tot stand komen van den vrede tusschen de koningen van Zweden en Polen.

Na zijn terugkeer uit Engeland in 1630 (aanvaardde Booth het stads-secretariaat van Wijk bij Duurstede, trad een jaar later in het huwelijk met Johanna van Hagenouwen, een dochter van den Utrechtschen kame-raar (gemeente-ontvanger) Antony Hermans., doch overleed vroegtijdig, in September 1636.

Zoowel het relaas zijner tochten naar Zweden en Polen, dat reeds in 1632 werd uitgegeven, als dat van zijn verblijf in Engeland, waaraan tal van afbeeldingen, soms eigenhandige teekeningen zijn toegevoegd, bevatten beschrijvingen van gebeurtenissen en toestanden, die historisch en topografisch van belang zijn. E.

Orgelbouwers en hun werk. — De hiervoor (blz. 59) reeds genoemde dissertatie van dr. Vente bevat vele mededeelingen, die voor de Utrechtsche muziekgeschiedenis van belang zijn. De indeeling van het geschrift, waardoor de Utrechtsche orgelbouwers in een algemeen Nederlandsch verband behandeld worden en zodoende tal van plaatselijke bijzonderheden over verschillende hoofdstukken verspreid staan, maakt het echter moeilijk hier een afgerond overzicht te geven. Bovendien schijnen tal van mededeelingen gebaseerd te zijn op de archivalische aantekeningen, die Dodt van Flensburg en Kist aan hun opstellen over „de geschiedenis der muziek te Utrecht, van het jaar 1400 tot op onzen tijd” (Caecilia II-1845-IX-1852), hebben toegevoegd, zoodat de documenteering slechts ten deele in de „archivalia betreffende orgels”, die dr. V. als bijlagen aan zijn proefschrift

heeft verbonden, is terug te vinden.

In een tweetal hoofdstukken wordt eerst de ontwikkeling van het instrument tot in de 16de eeuw uiteengezet, waarna de typen der Utrechtsche school met die van de andere Nederlandsche gewesten worden vergeleken. Onder een „school” verstaat de schr. een groep van orgelmakers, die hun instrumenten naar ongeveer dezelfde beginselen vervaardigden wat de dispositie betreft. Een samenvatting, welke de beteekenis van die typen zou doen begrijpen, zou de waarde van het geschrift voor den niet-vakgeleerde verhoogd hebben.

Na nog „enkele onderwerpen van niet-technische aard” en „het orgel vóór en na de reformatie” behandeld te hebben, besluit dr. V. met een „repertorium van de Nederlandse orgelmakers en hun werken tot omstreeks 1620”. Het vermeldt o.m. de Utrechtsche fabrikanten van 1403 tot 1618, van wie slechts klein werk bekend is, en geeft dan een overzicht van de Utrechtsche meesterschool, die met mr. Peter begint en met Jan Jacobsz. du Lin II eindigt. Mr. Peter, wiens werkzaamheid in het derde kwartaal der 15de eeuw valt, was in 1477 de maker van het groote orgel in de St. Nicolaaskerk, waarvan het front nog in het Rijksmuseum te Amsterdam bewaard wordt.

Du Lin II, die voornamelijk in het eerste kwartaal der 17de eeuw gewerkt heeft, bouwde geen nieuwe orgels, doch heeft volgens de beschikbare gegevens verscheidene instrumenten te Utrecht en elders vernieuwd of hersteld. Van Utrechtsch standpunt uit bezien is het jammer dat dit genealogisch overzicht, het eenige dat geboden werd, niet verder is uitgewerkt met de gegevens die zeer waarschijnlijk nog in het Utrechtsch

archief verscholen liggen. De vorenstaande mededeelingen over Dirk Pietersz. de Swart mogen een aanwijzing daartoe genoemd worden. E.

Van aderlater tot heekundige. — In het proefschrift over „*De examens in de chirurgijngilden*”, (Utrecht, X en 144 blzn. met facs.), waarop de heer Th. Boesman den 30sten Juni 1.1. te Utrecht tot doctor in de geneeskunde promoveerde, komt de schr. tot de slotsom, dat de scheiding van het barbiers- en chirurgijnswerk, begonnen te Utrecht in 1434, er toe heeft bijgedragen, dat de examens steeds uitgebreider werden en de theorie van de chirurgie een belangrijker plaats in ging nemen dan de praktijk van het aderlaten, dat de ontwikkeling der diagnostiek niet duidelijk uit de eischen voor deze examens valt op te maken, doch dat de ontwikkeling der therapie, welke therapie aanvankelijk vrijwel alleen uit het doen van aderlatingen bestond, wel uit deze examens is af te leiden. De voornamelijk op de dagelijksche praktijk ingestelde opleiding van de chirurgijns heeft hier in belangrijke mate toe bijgedragen.

De schr. geeft daarbij een uittreksel uit de Utrechtsche stadsordonnantie van 1434, waarbij voorgescreven werd, dat een barbier „wael haeren scheren mach”, maar dat hij zich van aderlaten, tandentrekken en alle andere chirurgische behandelingen onthouden moest, tenzij hij daarin geoefend was, door de oudermannen van het wantsnijdersgilde ervaren bevonden was, en zodoende het gilde gewonnen had. Dat toch nog wel overtredingen plaats vonden, bewijst de niet door den schr. vermelde ordonnantie van 1728, waarbij nog-

maals op straffe gewaarschuwd werd tegen het exercceeren der chirurgie, alvorens tot het gilde toegelaten te zijn.

Sedert 1607 vormden de chirurgijns, die aanvankelijk bij de wantsnijders (lakenkoopers) waren ingedeeld, een zelfstandig gilde.

Aan de hand van gegevens uit verscheidene plaatsen, geeft dr. Boesman een overzicht van de allengs hooger gestelde eischen, waaraan de chirurgijn van de 15de tot de 18de eeuw moest gaan voldoen, waaronder een „mr. chirurgijns bul”, zooals die in het begin der 17de eeuw door het collegium medico chirurgicum der stad Utrecht werd afgegeven, en het verslag van een examen met een daarop gevolgd herexamen, dat in het voorjaar van 1766 te Utrecht werd afgenomen. De „lijste, waar naar het salaris van de chirurgijns zal worden getaxeert”, door de Utrechtsche vroedschap in 1676 vastgesteld, en waaruit, behalve de belooning in tal van gevallen, ook blijkt wanneer zij tot zelfstandig optreden bevoegd waren of slechts in samenwerking met een medisch doctor mochten ingrijpen, komt niet in dit overzicht voor.

Inzake vechterijen gold eertijds het voorschrift (ordonnanties van 1604, 1629, 1631 en 1641), dat „alle chirurgijns, die over de cure van den gequetsten geroepen worden, alles binnen XXIV uren, na dat het gevecht geschied, ende de chirurgijn een verband gedaan sal hebben”, bij doodslag binnen het uur „aan den officier deeser stad” aangifte moesten doen, wilden zij niet in „pecunievele boete ende arbitrale correctie” vervallen.

E.